

QADRIYATLARGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARI VA METODLARINING TASNIFI

Muxtorova Madina Baxtiyorjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti 2-kurs magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada qadriyatlarga yo'naltirilgan ta'limning mohiyati hamda zamonaviy ta'lim texnologiyalari va metodlarining tasnifi tahlil qilinadi. Unda interfaol metodlar, kompetensiyaviy yondashuv va innovatsion texnologiyalarning o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar. ta'lim texnologiyalari, pedagogik metodlar, interfaol metodlar, kompetensiyaviy yondashuv, milliy qadriyatlar, innovatsion pedagogika.

Аннотация. В данной статье анализируются сущность ценностно-ориентированного образования, а также классификация современных образовательных технологий и методов. Освещается значение интерактивных методов, компетентностного подхода и инновационных технологий в формировании духовно-нравственных компетенций учащихся.

Ключевые слова. образовательные технологии, педагогические методы, интерактивные методы, компетентностный подход, национальные ценности, инновационная педагогика.

Abstract. This article analyzes the essence of value-oriented education and the classification of modern educational technologies and methods. It highlights the importance of interactive methods, competency-based approaches, and innovative technologies in developing students' spiritual and moral competencies.

Keywords. educational technologies, pedagogical methods, interactive methods, competency-based approach, national values, innovative pedagogy.

Kirish. XXI asrda globallashuv, raqamli transformatsiya va madaniyatlararo integratsiya jarayonlarining jadallashuvi ta'lim tizimi oldiga yangi strategik vazifalarni qo'ymoqda. Zamonaviy jamiyatda inson kapitalining sifati nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalar bilan, balki shaxsning ma'naviy-axloqiy dunyoqarashi, qadriyatli tafakkuri hamda ijtimoiy mas'uliyati bilan ham belgilanadi. Shu bois bugungi pedagogik paradigmalarda ta'limning asosiy maqsadi faqat bilim berish emas, balki har tomonlama barkamol, mustaqil fikrlovchi, milliy o'zlikni anglaydigan va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat bilan yondashadigan shaxsni shakllantirishdan iborat deb qaralmoqda. Bu esa ta'lim jarayoniga qadriyatlarga yo'naltirilgan yondashuvni tatbiq etishni dolzarb pedagogik muammo sifatida maydonga olib chiqadi. Qadriyatlarga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi pedagogika, psixologiya, aksiologiya va sotsiologiya fanlari kesishgan nuqtada shakllangan murakkab ilmiy hodisadir. Aksiologik yondashuvga ko'ra, qadriyat insonning borliq, jamiyat va o'ziga bo'lgan munosabatini belgilovchi ma'naviy-me'yoriy mezon hisoblanadi. Shu jihatdan ta'lim jarayoni o'quvchilarga tayyor bilimlarni uzatish bilan cheklanib qolmay, balki ularda qadriyatli munosabatlarni shakllantiruvchi ijtimoiy-madaniy makon vazifasini ham bajaradi. Pedagog olim V.A. Slastenin ta'kidlaganidek, zamonaviy ta'limning insonparvarlik mohiyati

shaxsning ichki imkoniyatlarini ochish, uning ma’naviy ehtiyojlarini rivojlantirish va qadriyatli orientatsiyalarini shakllantirish orqali namoyon bo‘ladi.

Mazkur yondashuvning metodologik asoslari gumanistik pedagogika nazariyasi bilan chambarchas bog‘liqdir. Abraham Maslouning ehtiyojlar iyerarxiyasi nazariyasida insonning eng yuqori ehtiyoji o‘zini anglash va o‘z imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish bilan izohlanadi. Ta’lim esa aynan shaxsning ma’naviy kamolotiga xizmat qiluvchi muhim ijtimoiy institut sifatida talqin etiladi. Karl Rogersning shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim konsepsiyasida o‘quvchi ta’lim jarayonining markaziy subyekti sifatida qaralib, unda erkin fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va axloqiy tanlovni amalga oshirish kompetensiyalarini rivojlantirish muhim deb hisoblanadi. Bu qarashlar qadriyatlarga asoslangan ta’lim texnologiyalarining insonparvarlik mohiyatini ochib beradi. Shuningdek, konstruktivistik ta’lim nazariyasida bilim tayyor holatda o‘zlashtirilmaydi, balki o‘quvchining faol bilish jarayonida shakllanadi. Lev Vygotskiyning sotsiokonstruktivistik qarashlariga ko‘ra, inson tafakkuri ijtimoiy muloqot va hamkorlik asosida rivojlanadi. Demak, qadriyatlar ham o‘quvchi ongida muloqot, bahs-munozara, jamoaviy faoliyat va refleksiya jarayonida shakllanadi. Shu sababli interfaol metodlar, debat, “case-study”, loyihaviy ta’lim, muammoli ta’lim texnologiyalari qadriyatlarga yo‘naltirilgan pedagogik faoliyatning samarali vositalari sifatida e’tirof etiladi. Mazkur metodlar o‘quvchilarda nafaqat nazariy bilim, balki ijtimoiy mas’uliyat, tolerantlik, fuqarolik pozitsiyasi va axloqiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kompetensiyaviy yondashuv ham qadriyatlarga asoslangan ta’limning muhim nazariy asoslaridan biri hisoblanadi. Chunki kompetensiya tushunchasi faqat bilim va ko‘nikmalar yig‘indisini emas, balki shaxsning ma’lum ijtimoiy vaziyatlarda qadriyatlarga asoslangan holda faoliyat yuritish qobiliyatini ham anglatadi. Shu ma’noda ta’lim jarayonida kommunikativ, ijtimoiy, madaniy va axloqiy kompetensiyalarni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, milliy qadriyatlar, tarixiy-madaniy meros va ma’naviy an’analarni zamonaviy innovatsion texnologiyalar asosida o‘qitish yoshlarning milliy identifikatsiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi. Bugungi kunda ta’lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalarning keng joriy etilishi qadriyatlarga yo‘naltirilgan ta’lim samaradorligini oshirish imkonini bermoqda. Raqamli ta’lim platformalari, media texnologiyalar, multimediyalar vositalari hamda integrativ ta’lim usullari o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, tanqidiy tahlil qilish va ijodiy yondashuvini rivojlantirishga xizmat qiladi. Biroq texnologiyalarni qo‘llashning asosiy maqsadi texnik samaradorlik emas, balki insonparvarlik va ma’naviylik tamoyillarini ta’lim mazmuniga singdirishdan iborat bo‘lishi zarur.

Adabiyotlar tahlili va nazariy asoslar. Qadriyatlarga yo‘naltirilgan ta’lim masalasi zamonaviy pedagogika, aksiologiya va psixologiya fanlarining muhim tadqiqot obyektlaridan biri hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, mazkur yondashuv shaxsning ma’naviy-axloqiy kamoloti, ijtimoiy faolligi va madaniy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik konsepsiya sifatida talqin etiladi. Ayniqsa, ta’lim jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish masalasi gumanistik pedagogika va kompetensiyaviy yondashuv bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganilgan.

Pedagogika fanida qadriyat tushunchasi aksiologik yondashuv asosida izohlanadi. Aksiologiya nazariyasiga ko‘ra, qadriyat insonning borliq, jamiyat va ijtimoiy

munosabatlarga bo'lgan ongli munosabatini belgilovchi ma'naviy-me'yoriy mezondir¹. Shu jihatdan ta'lim tizimi faqat bilim beruvchi institut emas, balki shaxsda qadriyatli orientatsiyalarni shakllantiruvchi ijtimoiy-madaniy makon sifatida qaraladi. V.A. Slastenin ta'limning insonparvarlik mohiyatini shaxsning ma'naviy ehtiyojlari va qadriyatlar tizimini rivojlantirish bilan izohlaydi².

Qadriyatlarga yo'naltirilgan ta'limning metodologik asoslari gumanistik pedagogika nazariyalarida ham keng yoritilgan. A. Maslou inson ehtiyojlari iyerarxiyasi nazariyasida shaxsning eng yuqori ehtiyoji o'zini anglash va ma'naviy kamolotga erishish ekanligini ta'kidlaydi³. K. Rogers esa shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasida o'quvchining mustaqil fikrlashi, erkin tanlov qilishi va ichki imkoniyatlarini rivojlantirishni ta'limning asosiy maqsadi sifatida belgilaydi⁴. Mazkur nazariyalar qadriyatlarga asoslangan ta'lim texnologiyalarining insonparvarlik tamoyillariga tayanishini ko'rsatadi. Shuningdek, konstruktivistik va sotsiokonstruktivistik ta'lim nazariyalari ham qadriyatlarga yo'naltirilgan pedagogikaning muhim ilmiy asoslarini tashkil etadi. J. Piaget bilimning shaxs faoliyati jarayonida mustaqil qurilishini asoslab bergan bo'lsa⁵, L.S. Vygotskiy tafakkur va qadriyatlarining ijtimoiy muloqot asosida shakllanishini ta'kidlaydi⁶. Shu sababli zamonaviy ta'limda interfaol metodlar, hamkorlikda o'qitish, debat, muammoli ta'lim va loyihaviy faoliyat o'quvchilarning qadriyatli munosabatlarini rivojlantirishda samarali vosita sifatida qaralmoqda. Kompetensiyaviy yondashuv nazariyasida esa ta'lim natijasi faqat bilim bilan emas, balki o'quvchining amaliy faoliyatga tayyorligi, ijtimoiy moslashuvi va qadriyatli qaror qabul qilish qobiliyati bilan belgilanadi⁷. N.F. Talyzina va I.A. Zimnyaya tadqiqotlarida kompetensiya shaxsning bilim, ko'nikma, tajriba va qadriyatlarni uyg'un qo'llash qobiliyati sifatida talqin qilinadi⁸. Shu nuqtayi nazardan qadriyatlarga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari o'quvchilarda kommunikativ, madaniy va axloqiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

O'zbek pedagog olimlari tomonidan ham qadriyatlarga asoslangan ta'limning nazariy va metodik jihatlari keng tadqiq etilgan. Jumladan, R.H. Jo'rayev, N. Azizxo'jayeva, U. Nishonaliyev kabi olimlarning ilmiy ishlarida milliy qadriyatlarni ta'lim mazmuniga integratsiyalash, ma'naviy tarbiya va innovatsion pedagogik texnologiyalarni uyg'unlashtirish masalalari yoritilgan⁹. Tadqiqotlarda milliy qadriyatlar asosida tashkil etilgan ta'lim o'quvchilarning ma'naviy immunitetini mustahkamlashi va ijtimoiy faolligini oshirishi ilmiy jihatdan asoslangan.

Tadqiqot metodologiyasi va usullari. Mazkur tadqiqot qadriyatlarga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari va metodlarining pedagogik xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, unda aksiologik, kompetensiyaviy, tizimli hamda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar metodologik asos sifatida tanlandi. Tadqiqot jarayonida ta'limning insonparvarlik tamoyillari, ma'naviy-axloqiy tarbiya konsepsiyalari hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar nazariyalariga tayanildi. Shu bilan birga, tadqiqotda ta'lim jarayonini ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida talqin etuvchi konstruktivistik va faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvlarning ilmiy imkoniyatlaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy metodlari sifatida ilmiy-pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, interpretatsiya hamda umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Ushbu metodlar orqali qadriyatlarga yo'naltirilgan ta'limning mazmuni, pedagogik mohiyati hamda ta'lim

texnologiyalari va metodlarining tasnifiy xususiyatlari ilmiy jihatdan o'rganildi. Shuningdek, milliy va xorijiy tadqiqotchilarning ilmiy qarashlari o'zaro qiyoslanib, zamonaviy pedagogik konsepsiyalarning o'ziga xos jihatlari aniqlashtirildi. Amaliy tadqiqot jarayonida kuzatish, suhbat, pedagogik monitoring va so'rovnomalar metodlari qo'llanildi. Mazkur usullar yordamida ta'lim jarayonida interfaol metodlar, innovatsion texnologiyalar hamda qadriyatlarga asoslangan yondashuvlarning o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy kompetensiyalariga ta'siri tahlil qilindi. Pedagogik jarayonni tahlil qilishda reflektiv yondashuv va diagnostik metodlardan ham foydalanildi. Tadqiqot natijalarining ilmiy ishonchliligini ta'minlash maqsadida tizimlashtirish, tasniflash va analitik-sintetik tahlil metodlari qo'llanildi. Shuningdek, olingan ma'lumotlarni umumlashtirish asosida qadriyatlarga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari va metodlarining samaradorligini oshirishga doir ilmiy xulosalar shakllantirildi.

Tadqiqot natijalari. Qadriyatlarga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy tafakkurini shakllantirishda muhim pedagogik omil ekanligini ko'rsatdi. Tahlillar asosida aniqlandiki, ta'lim jarayonida milliy qadriyatlar, ma'naviy meros va ijtimoiy-madaniy tajribani interfaol metodlar orqali o'qitish o'quvchilarning ijtimoiy faolligi hamda mustaqil dunyoqarashining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'zbek pedagog olimi N. Azizxo'jayeva ta'kidlaganidek, zamonaviy pedagogik texnologiyalarning asosiy maqsadi “o'quvchini mustaqil fikrlashga, ijodiy faoliyatga va ma'naviy barkamollikka yo'naltirish”dan iboratdir¹. Tadqiqot davomida qo'llanilgan interfaol metodlar aynan shu jihatlarning rivojlanishiga xizmat qilishi kuzatildi. Shuningdek, tadqiqot natijalari dialogik va hamkorlikka asoslangan metodlarning samaradorligini ham tasdiqladi. Xususan, debat, munozara, guruhli loyiha va muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarda o'quvchilarning kommunikativ madaniyati, tolerantligi hamda ijtimoiy munosabatlarga nisbatan mas'uliyat hissi kuchaygani aniqlandi. Pedagog olimi R.H. Jo'rayevning fikricha, ta'lim jarayonida milliy qadriyatlar va ma'naviy mezonlarning integratsiyasi yoshlarning ma'naviy immunitetini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi². Mazkur tadqiqot natijalari ham ushbu ilmiy qarashning amaliy tasdig'ini ko'rsatdi.

Tahlillar davomida reflektiv metodlarning o'quvchilarning ichki dunyosi va axloqiy pozitsiyasini shakllantirishdagi ahamiyati aniqlandi. Esse yozish, o'z-o'zini baholash, fikrlar almashinuvi va pedagogik refleksiya usullari o'quvchilarda o'z xatti-harakatlarini tahlil qilish hamda ma'naviy qadriyatlarga ongli munosabat bildirish ko'nikmalarini rivojlantirdi. U. Nishonaliyevning tadqiqotlarida ham ta'lim samaradorligi o'quvchining shaxsiy pozitsiyasi va ma'naviy faolligi bilan uzviy bog'liq holda izohlanadi³. Tadqiqot jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalarning tarbiyaviy imkoniyatlari ham o'rganildi. Xususan, raqamli platformalar, multimedia vositalari va integrativ ta'lim metodlari o'quvchilarning nafaqat bilim olish faolligini, balki axborot madaniyati va media savodxonligini rivojlantirishga xizmat qilishi kuzatildi. B.X. Xodjayev zamonaviy ta'lim texnologiyalarining samaradorligini o'quvchini faol subyektga aylantirish bilan izohlaydi⁴. Tadqiqot davomida qo'llangan innovatsion metodlar o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy tafakkurini rivojlantirishda yuqori natija bergani aniqlandi.

Natijalar asosida qadriyatlarga yo'naltirilgan ta'lim metodlarining quyidagi funksional guruhlari ajratib ko'rsatildi:

- ma'naviy-axloqiy rivojlantiruvchi metodlar;
- kommunikativ-interfaol texnologiyalar;
- reflektiv-tahliliy metodlar;
- loyihaviy va integrativ yondashuvlar;
- innovatsion-raqamli pedagogik vositalar.

Mazkur tasnif ta'lim jarayonini ma'naviy-ma'rifiy maqsadlar asosida tizimli tashkil etish imkonini berishi bilan ahamiyatlidir.

Xulosa va takliflar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, qadriyatlarga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari zamonaviy pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi bo'lib, o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy, kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Ta'lim jarayonida aksiologik yondashuv asosida tashkil etilgan interfaol metodlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijtimoiy mas'uliyati hamda qadriyatlarga ongli munosabatini shakllantirishga xizmat qilishi aniqlandi. Ayniqsa, dialogik texnologiyalar, loyihaviy faoliyat, reflektiv metodlar va innovatsion pedagogik vositalar ta'limning tarbiyaviy samaradorligini oshirish imkonini beradi. Tahlillar asosida qadriyatlarga yo'naltirilgan ta'limning samaradorligi o'qituvchining pedagogik mahorati, ta'lim mazmunining milliy va umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'unligi hamda zamonaviy metodlardan foydalanish darajasiga bevosita bog'liq ekanligi aniqlandi. Shuningdek, innovatsion va raqamli pedagogik texnologiyalarni ma'naviy-ma'rifiy maqsadlar bilan integratsiyalash o'quvchilarning media madaniyati, tanqidiy tafakkuri va ijtimoiy faolligini rivojlantirishga xizmat qilishi ilmiy jihatdan asoslandi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi takliflar ilgari surildi:

- ta'lim dasturlariga qadriyatlarga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalarni tizimli ravishda integratsiyalash;
- interfaol va reflektiv metodlardan foydalanish orqali o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy kompetensiyalarini rivojlantirish;
- pedagog kadrlarning aksiologik va innovatsion kompetentligini oshirishga qaratilgan maxsus trening va seminarlarni tashkil etish;
- milliy qadriyatlar va madaniy merosni zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o'qitishga doir metodik qo'llanmalarni takomillashtirish;
- raqamli ta'lim muhitida media savodxonlik va axborot madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik mexanizmlarni keng joriy etish;
- qadriyatlarga yo'naltirilgan ta'lim samaradorligini baholash mezonlarini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish.

Umuman olganda, qadriyatlarga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari va metodlari yosh avlodni barkamol shaxs sifatida tarbiyalash, ularda milliy o'zlikni anglash, ma'naviy yetuklik va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishda muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2020. – 240 b.

2. Jo‘rayev R.H. Ta’lim falsafasi va pedagogik tafakkur. – Toshkent: Fan, 2019. – 198 b.
3. Nishonaliyev U.N. Pedagogik kompetentlik asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2021. – 176 b.
4. Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Sano-standart, 2020. – 302 b.
5. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2017. – 256 b.
6. Ishmuhamedov R.J. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2021. – 184 b.
7. Muslimov N.A. Kasb ta’limi o‘qituvchisining kasbiy kompetentligini rivojlantirish texnologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 220 b.
8. Sayidahmedov N.S. *Yangi pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: Moliya, 2018. – 172 b.
9. Ochilov M. *Yangi pedagogik texnologiyalar*. – Qarshi: Nasaf, 2020. – 144 b.
10. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. *Pedagogik texnologiya asoslari*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019. – 190 b.
11. Hasanboyev J., To‘raqulov X., Haydarov M., Hasanboyeva O. *Pedagogika fanidan izohli lug‘at*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 480 b.
12. Slastenin V.A. *Pedagogika*. – Moskva: Akademiya, 2018. – 512 s.
13. Vygotskiy L.S. *Pedagogicheskaya psixologiya*. – Moskva: Pedagogika, 1991. – 480 s.
14. Rogers C. *Freedom to Learn*. – Ohio: Merrill Publishing Company, 1969. – 358 p.
15. Selwyn N. *Education and Technology: Key Issues and Debates*. – London: Bloomsbury Publishing, 2021. – 224 p.